

УДК 332

Оцінка стану економічної безпеки та зайнятості населення Закарпатської області в умовах євроінтеграційних процесів

Проскура В.Ф.

доктор економічних наук, професор,
Мукачівський державний університет

Максютова О.В.

магістрант,
Мукачівський державний університет

Максютова-Грешкулич Д.В.

аспірант,
Мукачівський державний університет

У статті проведено аналіз основних показників розвитку промисловості Закарпатської області за 2013-2015 рр. Визначено залежність між фінансовими результатами від звичайної діяльності підприємств Закарпатської області до оподаткування та динамікою індексу цін. Ця залежність є прямою. Проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність Закарпатської області за останні роки, визначено чинники, які вплинули на обсяги зовнішньоекономічного сальдо. Значна увага приділена аналізу інноваційного розвитку підприємств в Закарпатській області, виведено загальнорегіональні тенденції та проведено їх порівняння із загальноукраїнськими. У статті досліджено соціально-демографічні фактори, зокрема, проаналізовано динаміку чисельності населення, рівня народжуваності, смертності за 2013-2015 рр., рівня безробіття тощо. На основі результатів аналізу соціально-економічного стану Закарпатської області, використавши експрес-методику, визначено загальний рівень економічної безпеки регіону.

Ключові слова: економічна безпека, регіон, рівень економічної безпеки, зайнятість населення.

Проскура В.Ф., Максютова О.В., Максютова-Грешкулич Д.В. ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье проведен анализ основных показателей развития промышленности Закарпатской области за 2013-2015 гг. Определена зависимость между финансовыми результатами от обычной деятельности предприятий Закарпатской области до налогообложения и динамикой индекса цен. Эта зависимость является прямой. Проанализирована внешнеэкономическая деятельность Закарпатской области за последние годы, определены факторы, которые повлияли на объемы внешнеэкономического сальдо. Значительное внимание уделено анализу инновационного развития предприятий в Закарпатской области, выведено общерегиональные тенденции и проведено их сравнение с общеукраинскими. В статье исследованы социально-демографические факторы, в частности, проанализирована динамика численности населения, рождаемости, смертности за 2013-2015 гг., уровня безработицы и т.д. На основе результатов анализа социально-экономического состояния Закарпатской области, использовав экспресс-методику, определен общий уровень экономической безопасности региона.

Ключевые слова: экономическая безопасность, регион, уровень экономической безопасности, занятость населения.

Proskura V.F., Maksutova O.V., Maksutova-Hreshkulych D.V. ASSESSMENT OF THE STATE OF ECONOMIC SECURITY AND EMPLOYMENT OF THE POPULATION OF TRANSCARPATHIAN REGION UNDER INTEGRATION PROCESSES

The article analyses main indicators of industrial development of Transcarpathian region for 2013-2015 years. There is determined a dependence between financial results of ordinary course of business of enterprises of Transcarpathian region and taxation and price index dynamics. This dependence is direct. Analysed foreign economic activities of Transcarpathian region over the last years; determined factors that have influenced on volumes of foreign economic balance. A significant attention is paid to the analysis of innovative development of enterprises in Transcarpathian region, determined region-wide tendencies and made their comparison with Ukraine-wide. The article studies sociodemographic factors, in particular, analyses a dynamics of population change, fertility, mortality for 2013-2015, level of unemployment, etc. Based on the results of the analysis of socio-economic state of Transcarpathian region by using express-method, there is determined a general level of economic security of the region.

Keywords: economic security, region, level of economic security, occupational level.

Постановка проблеми. Економічна безпека регіону є складовою національної безпеки і характеризується здатністю економіки території функціонувати в режимі розширеного відтворення, максимально забезпечувати прийнятні умови життя і розвитку населення. Разом з тим вона визначається здатністю економіки, з одного боку, протистояти дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних чинників, а з іншого – не створювати загроз для інших елементів регіону та зовнішнього середовища.

Регіональна економічна безпека залежить від внутрішніх і зовнішніх загроз. Дестабілізуючий вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, призводить до регіональних кризових ситуацій. Кризові ситуації на рівні регіону можуть формуватися як під впливом макроекономічних кризових процесів, так і під впливом місцевих особливостей економічного і соціального розвитку, ресурсного потенціалу, географічного розташування, національних та інших особливостей. Оскільки економічна безпека регіону характеризується станом різних сфер життя і діяльності регіону, то, як правило, виділяються складові економічної безпеки регіону: виробничі, фінансові, соціально-демографічні, продовольчі, екологічні та інші [1].

Таким чином, рівень економічної безпеки є одним із найважливіших критеріїв ефективності функціонування економічної системи території і головний критерій її стійкого та безпечного розвитку регіону, а тим більше за умови інтеграції економіки регіону в європейський простір.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність теми полягає в тому, що загальна інтеграція економіки України у європейський простір передбачає інтеграцію і економік усіх її регіонів. Відповідно, економіка Закарпатської області у загальному процесі євроінтеграції повинна проводитись з врахуванням чинників, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на рівень її економічної безпеки. Дослідження цих чинників та визначення сучасного і перспективного рівня економічної безпеки Закарпатської області дасть можливість більш органічно та «безболісно» увійти у європейський економічний простір.

Питанням дослідження економічної безпеки присвячені праці українських та зарубіжних вчених Л.І. Абалкіна, О.Г. Білуса, І.Ф. Бінько, О.С. Власюка, В.М. Гаєця, Б.М. Данилишина, О.К. Дрейнер, В.А. Лось, М.М. Єрмошенка, Т.М. Качали, І.Г. Мішина,

В.М. Олійника, Г.А. Пастернака-Таранушенко, В.Ф. Проскури, В.В. Третяка, Л.Г. Чернюк, Ю.М. Харазішвілі, В.Т. Шлемко.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проведення розробка теоретичного та практичного підходів до вивчення проблеми економічної безпеки регіону у зв'язку із сучасними євроінтеграційними процесами. Відповідно до мети поставлені основні завдання: провести аналіз сучасного стану економіки Закарпатської області; визначити рівень економічної безпеки Закарпатської області; конкретизувати та систематизувати чинники, які впливають на економічну безпеку Закарпатської області.

Об'єктом дослідження є економічна безпека Закарпатської області в умовах сучасних євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти та практичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки Закарпатської області в контексті загальноукраїнського євроінтеграційного процесу.

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область розташована на крайньому заході України. Унікальне геополітичне розташування області на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвиткові і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва, відводить важливу роль регіону в інтеграції України в європейські структури.

В економіці краю вагому частину займають такі види господарської діяльності, як заготівля та переробка деревини, харчова та легка промисловість, машинобудування, санаторно-курортне обслуговування та туризм, сільськогосподарське виробництво.

Нами запропоновано провести оцінку стану економічної безпеки Закарпатської області використовуючи індикативний підхід, тобто формувати склад індикативних показників для оцінки економічної безпеки кожної з систем показників, які досліджуються, а саме виробничої, науково-технологічної, зовнішньоекономічної, фінансової, соціально-демографічної [3].

Для оцінки економічної безпеки Закарпатської області необхідно враховувати економічний стан регіону, специфіку його промислового комплексу, соціально-демографічну ситуацію, зовнішньоекономічну діяльність, інноваційну діяльність та т. п. Тому необхідно врахувати основні аспекти соціально-економічного становища регіону.

За період із 2013 по 2015 роки рейтинг Закарпатської області за показниками обсягів реалізованої промислової продукції практично не змінювався. Так, місце регіону серед інших областей України коливалося від 20 (найкраще значення за аналізований період) до 23 (найгірше значення) [5].

Вплив економічної та фінансової кризи, недосконала структура виробництва, яка зорієнтована, в основному, на виробництво продукції з давальницької сировини та залежність від іноземних замовлень, стали причинами погіршення показників промисловості області. Для більш детального аналізу розглянемо показники обсягу реалізованої промислової продукції Закарпатської області у 2013-2015 рр. (табл. 1).

За підсумками 2013 року індекс промислової продукції в області склав

96,9%. У 2014 році відбулося зростання індексу промислової продукції на Закарпатті, порівняно з 2013 роком на 9,2%, та спад у 2015 році, порівняно з 2014 роком – на 26,4%. Індекс промислової продукції у 2015 році, порівняно з 2014 роком, склав 79,7% (при 87,0% – по країні). За цей же період часу відбулося суттєве зростання обсягів реалізованої промислової продукції: так у 2014 р. по відношенню до 2013 р. зростання склало 110,1%, а у 2015 р. в порівнянні з 2014р. – 123,5%.

З 2010 по 2015 роки загальна частка обсягів промислового виробництва Закарпатської області у показнику обсягів реалізованої промислової продукції України суттєво не змінювалася. За видами промислової діяльності суттєвих змін за аналізований період теж не відбулося, за винятком такого виду промислової діяльності як постачання електроенергії, газу, пари, кондиційованого повітря. Щодо структури промислової діяльності на обласному рівні, то найбільшу питому вагу займає переробна промисловість, однак її питома вага зменшилася з 81,7% у 2010 році до 80,3% у 2015 році [2]. Такі структурні зміни відбулися за рахунок збільшення питомих ваг такого виду діяльності як постачання електроенергії, газу, пари, кондиційованого повітря: з 15,0% у 2010 році до 16,7% у 2015 році.

Позитивною тенденцією на рівні регіону є те, що обсяг реалізованої промислової продукції в цілому по Закарпатській області у 2015 році зріс по відношенню до 2010 року на 6571,1 млн. грн. або на 19,2%. Щорічні темпи приросту аналізованого показника за 2013-2015 роки, у таких видах промислової діяльності як виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, коливалися в межах від найменшого -3,0% (2014 рік) до найбільшого 4,3% (2013 рік) [2].

В процесі аналізу результатів діяльності підприємств області за 2013-2015 рр. вста-

Таблиця 1

Основні показники розвитку промисловості Закарпатської області

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Абсолютне відхилення, +/-		Відносне відхилення, у %	
				2014 до 2013	2015 до 2014	2014 до 2013	2015 до 2014
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн.грн.	10035,9	11049,4	13650,3	1013,5	2600,9	110,1	123,5
Індекс промислової продукції, %	96,9	106,1	79,7	9,2	-26,4		

Розраховано за даними Головного управління статистики у Закарпатській області

Таблиця 2

Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств Закарпатської області до оподаткування, (тис. грн)

	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		частка, %	фінансовий результат	частка, %	фінансовий результат
2013	75729,3	63,3	400880,1	36,7	325150,8
2014	-1168713,6	67,1	649260,1	32,9	1817973,7
2015	-1191165,2	73,9	838295,9	26,1	2029461,1

Джерело: [2]

новлено, що за ці роки більше 68% підприємств області були прибутковими. В 2015 році спостерігалось зростання кількості прибуткових підприємств, загальний обсяг їх прибутку становив 838295,9 тис. грн. Проте, потрібно зазначити, що хоча у 2015 році зросла частка прибуткових підприємств у загальній їх сукупності, проте підсумковий фінансовий результат виявився від'ємним і склав -1191165,2 тис. грн. (табл. 2). Така ситуація свідчить, про те, що, питома вага прибуткових підприємств зросла, але це, в основному, невеликі та малі підприємства, індивідуальний бізнес. А великі підприємства, яких менше за кількістю, зменшили обсяги діяльності, стали збитковими або зовсім припинили функціонування.

Аналіз динаміки показників фінансової діяльності підприємств Закарпатської області до оподаткування свідчить про погіршення економічної ситуації в регіоні, що є результатом впливу таких чинників як економічна та політична криза в Україні, інфляційні процеси, загострення ситуації на сході країни. Вплив вказаних чинників викликав також суттєві зміни і у ціновій політиці промислових підприємств.

Зокрема, індекс споживчих цін (інфляція) у Закарпатській області в 2015 р. порівняно з 2014 роком виріс на 18,3% (див. рис. 1).

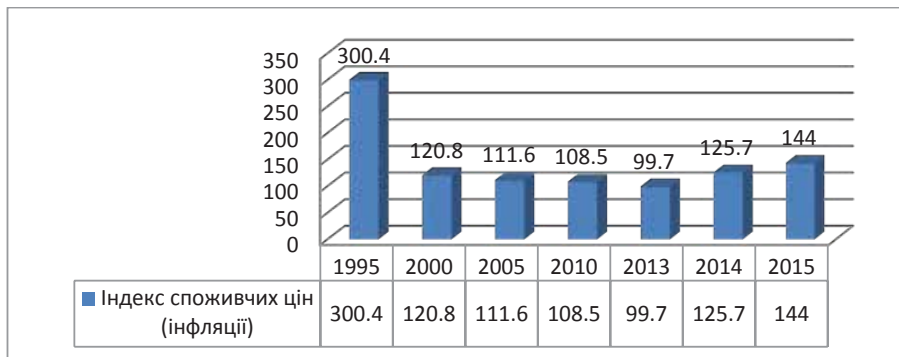

Рис. 1. Індекс споживчих цін (інфляції)

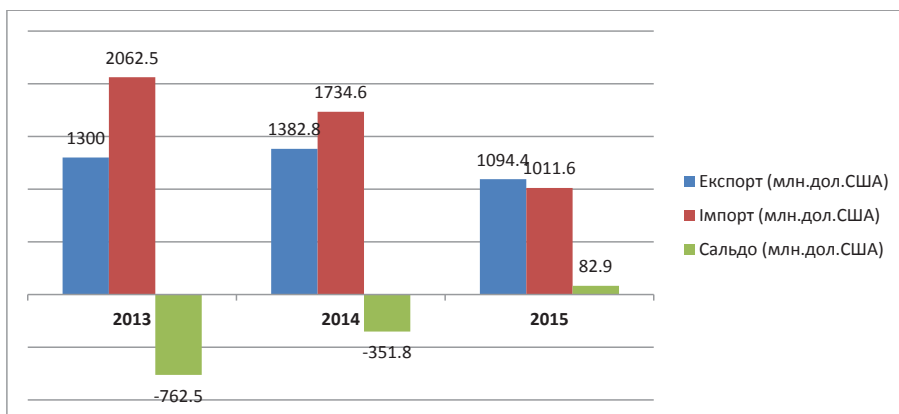

Рис. 2. Динаміка показників експортно-імпортних операцій товарами в Закарпатській області за 2013 – 2015 роки

Спостерігається також цікавий зв'язок між динамікою фінансових результатів підприємств регіону до оподаткування та зростанням індексу цін. Так, на рис. 1.2. видно, що мінімальне значення індексу цін спостерігалось у 2013 році (99,7). У цьому ж році фінансові результати діяльності підприємств Закарпатської області (сальдо) були позитивними (табл. 2). У наступних роках спостерігається зростання індексу цін (2014 р. – 125,7; 2015 р. – 144), але фінансові результати діяльності підприємств Закарпатської області (табл. 2) стають від'ємними (у 2014 р. – -1168713,6 тис. грн. та -1191165,2 тис. грн. у 2015 р.). Можна зробити висновок, що зростання індексу цін призвело до погіршення фінансового стану підприємств регіону, так як продукція підприємств Закарпатської області в результаті зростання цін стала менш конкурентоздатною як на внутрішньому так і зовнішньому ринках.

Динамічно розвивається зовнішньоекономічна діяльність Закарпаття. Суб'єкти господарювання області здійснювали експорт товарів до 68 країн світу на суму 1094,4 млн. дол. США, імпорт зі 100 країн на суму 1011,5 млн. дол. США. За офіційними даними Держстату України, починаючи з

2006 р. відмічається чітке перевищення обсягів імпорту над обсягами експорту, що обумовлює від'ємне сальдо торговельного балансу. Середній показник покриття імпорту експортом складає за останні 3 роки 0,8.

Протягом 2013-2015 рр. спостерігається спад імпорту товарів на 44,4%, та незначне зменшення експорту на 14,8%. Це знову таки є результатом зростання у ці роки індексу споживчих цін.

За 2015 р. обсяги експорту та імпорту товарів становили відповідно 1094,4 млн. дол. США та 1011,5 млн. дол. США. Порівняно з 2014 р. експорт склав 79,1%, імпорт – 58,3%. В зовнішньоекономічному товарообігу Закарпатської області у 2015 році експорт това-

рів вперше за останні роки перевищив обсяг імпорту, що спричинило перехід сальдо зовнішньоторговельного балансу з негативного значення на позитивне і становить 82,9 млн. США (за 2013 р. від'ємне -762,5 млн. дол. США) (див. рис. 2).

На формування позитивного сальдо вплинули обсяги експорту окремих товарних груп: деревина і вироби з деревини (70,8 млн. дол. США), взуття, головні убори (21,2 млн. дол. США), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (10,6 млн. дол. США), машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (186,2 млн. дол. США).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарами коливався з 0,63 у 2013 році до 1,08 у 2015 році. У 2015 році питома вага області у загальних показниках експорту товарів України становила – 2,9%, імпорту – 2,7%. Закарпатська область серед регіонів України зайняла 8 місце за обсягами експорту товарів, а імпорту – 6 місце.

Протягом останніх років в Україні відбувалось різке зменшення фінансування НДДКР галузевого і міжгалузевого характеру, що разом з ліквідацією централізованих фондів розвитку науки і техніки спричинили різке скорочення вітчизняного кадрового науково-технічного потенціалу. Це особливо відбилось у «периферійних» регіонах, яким є і Закарпаття, де наукових організацій і так мало. До того ж, Закарпаття має відносно менші у порівнянні з іншими регіонами ресурси оновлення кадрового науково-технічного потенціалу, оскільки область тривалий період має найнижчий в Україні показник кількості студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації на 1000 жителів.

Для Закарпаття характерні всі загальноукраїнські суперечності інноваційної діяльності. Маючи все ще немалий науково-технічний потенціал і навіть сильні наукові школи та розвинену систему підготовки кадрів фахівців (бакалаврів і магістрів), а також науковців вищої кваліфікації (кандидати і доктори наук),

Україна суттєво відстає у сфері інноваційної діяльності. І це є однією з основних перешкод у піднятті її економіки на якісно новий рівень розвитку. Зокрема, у розвинених країнах частка продукції інноваційно-активних підприємств досягає 70-80%, тоді як в Україні цей показник у 2015 році склав у середньому лише 17,3%. Що ж до Закарпаття, то у 2013-2015 роках цей показник складав 15,5% та 4,6% відповідно (табл. 3).

В Закарпатській області, як і в країні в цілому, інноваційна активність промислових підприємств є низькою. У 2015 році в Україні інноваційною діяльністю в промисловості займалося у порівнянні з 2010 роком на 3,5% підприємств більше, а саме 17,3% загальної їх кількості [2]. В Закарпатській області за аналогічний період ситуація також покращилася, частка підприємств, що займалися інноваціями збільшилася на 4,1%, та у 2015 році склала 10,1%. Таким чином, можемо стверджувати, що показники інноваційної активності промислових підприємств області не відповідають сучасним викликам економічного розвитку, але намітилося покращення в даній сфері.

Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції по Закарпатській області зменшувалася з 15,5% у 2013 році до 6,0% – у 2014 році та знизилася до 4,6% у 2015 році. За абсолютним значенням обсягу реалізованої інноваційної продукції (583,2 млн. грн.) в 2015 році Закарпаття знаходиться на 10 місці по Україні [5].

Чисельність наявного населення Закарпатської області на кінець 2015 р. склала 1256,3 тис. осіб, що становить 2,9% населення країни. За його чисельністю область серед інших регіонів займає 14 місце. Рівень загальної народжуваності склав 13,3% і є одним з найвищих серед регіонів країни. В цілому, динаміка руху населення Закарпатської області наведено на рис. 3.

У 2015 році коефіцієнт народжуваності складав 13,3%, смертності – 12,3%, як резуль-

Таблиця 3

Показники інноваційного розвитку промислових підприємств Закарпаття [2]

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Обсяг реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств, млн. грн.	1363,9	837,6	583,2
Питома вага інноваційної продукції від загального обсягу реалізованої промислової продукції, %	15,5	8,4	4,6
Кількість інноваційно-активних підприємств, шт.:	15	16	14
у% до загальної кількості промислових підприємств	6,9	3,0	10,1

тат, коефіцієнт природного приросту – 1,0%. Наведені показники відрізняються від загальнодержавних у кращу сторону, а саме 10,7%, 14,9% та -4,2% відповідно. Не дивлячись на те, що загальний коефіцієнт смертності по області зростає, рівень смертності дітей віком до 1 року в Закарпатті зменшився і склав 10,5%. Це, безумовно, є позитивним явищем у порівнянні із скороченням населення в цілому по Україні на 7,0%.

Кількість населення у віці 15-70 років в регіоні за 2015 р., за методологією МОП, склала 924,2 тис., у т.ч. працездатного віку – 794,9 тис. Осіб. Починаючи з 2010 року кількість економічно активного населення у віці 15-70 років знизилася на 1,79% (із 582,2 тис. осіб у 2010 році до 571,8 тис. осіб у 2015 році). У період з 2013 по 2015 роки відбулось також зменшення кількості зайнятого населення на 4% (з 541,2 тис. осіб до 519,3 тис. осіб). Кількість безробітних осіб зросла на 15% (з 45,6 тис. осіб до 52,5 тис. осіб). Така ж тенденція спостеріга-

ється і по Україні загалом. За аналогічний період по Україні кількість зайнятих зменшилася на 19,4%, а безробітних зросла на 5%.

За аналізований період загальний рівень зайнятості по області скоротився з 58,6% до 56,2% і наразі є нижчим ніж в середньому по країні (60,3%). Рівень безробіття за методологією МОП навпаки зріс з 7,8% до 9,2% і перебуває майже на рівні загальнодержавного показника (9,1%) (див. рис. 4).

У цілому можна зробити висновок, що соціально-економічний стан Закарпатської області у 2015 році в результаті впливу сукупності історичних, політичних, природно-географічних, економічних факторів, незважаючи на вигідне географічне і гео економічне розташування, багатий природно-ресурсний і людський потенціал, залишається низьким, а рівні розвитку продуктивних сил, індустріального та інноваційного розвитку потребують суттєвого підвищення.

Проаналізувавши соціально-економічне становище Закарпатської області за 2013-

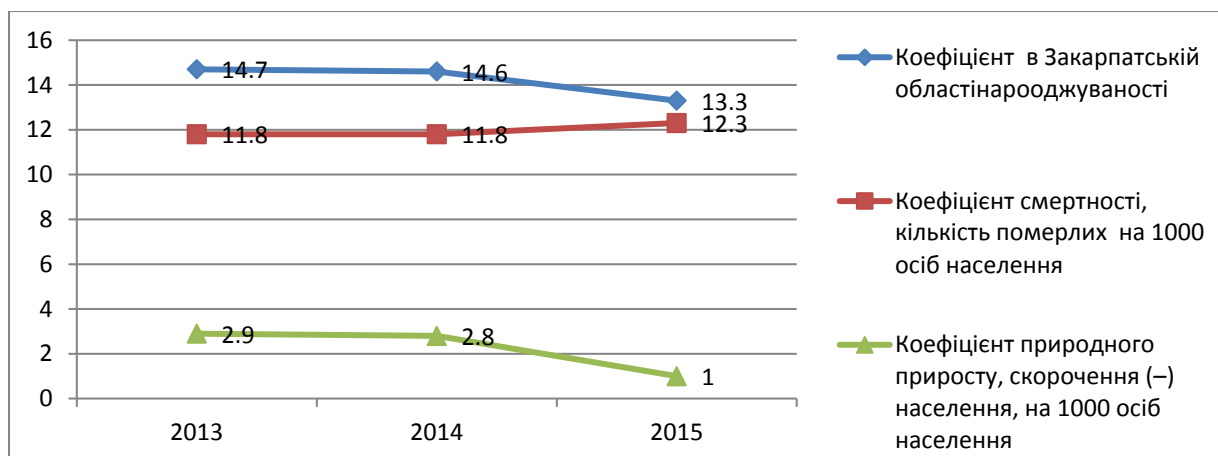

Рис. 3. Динаміка природного руху населення Закарпатської області

Рис. 4. Динаміка рівня безробіття за 2001-2015 рр. по Україні і Закарпатській області (у відсотках)

2015 роки, напередодні надання Україні безвізового режиму з країнами ЄС та очікуванні у зв'язку з цим міграційними процесами кваліфікованої робочої сили, надзвичайно актуальним є визначення рівня економічної безпеки регіону. Для цього ми застосуємо методу, що базується на виділенні найбільш значущих сфер життєдіяльності в регіоні, зміни в яких здійснюють суттєвий вплив на його стійко-безпечний розвиток, запропоновану прогресивними українськими економістами [3]. Розрахунок економічної безпеки проведемо за окремими сферами життєді-

яльності та вибраними індикативними показниками (табл. 4).

Важливим етапом моніторингу є визначення порогових значень індикаторів економічної безпеки, що дозволяє шляхом їх порівняння виявити потенційні «зони небезпеки» та рівні небезпеки (прийнятний ризик – передкризовий стан – кризовий стан), а також визначити умови, необхідні для посилення економічного імунітету конкретного регіону. Порогові рівні індикаторів для регіонів України є загально визначеними на державному рівні.

Таблиця 4

Значення індикативних показників Закарпатської області за 2013-2015 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Темпи приросту обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) порівняно з попереднім роком, %	1,2	1,1	1,24
Частка інноваційної продукції в загальному об'ємі промислової продукції, %	0,13	0,08	0,04
Співвідношення між об'ємами експорту та імпорту продукції, %	63,03	79,72	108,19
Індекс споживчих цін, % грудень до грудня переднього року	99,7	125,7	144
Природний приріст населення, осіб/1000 осіб населення	3,7	3,6	1,2
Рівень безробіття населення, %	7,8	9,3	9,2
Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених), осіб	9,4	9,0	10,5

Розраховано за даними Головного управління статистики у Закарпатській області
//<http://www.uz.ukrstat.gov.ua>

Таблиця 5

Порогові рівні економічної безпеки (за видами) [3]

Назви сфер життєдіяльності, індикативних модулів та індикаторів	Порогові рівні					
	ПК1	ПК2	ПК3	К1	К2	К3
Виробнича безпека						
Темпи приросту обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) порівняно з попереднім роком, %	5	3	0	-5	-10	-15
Науково-технологічна безпека						
Частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, %	9	8,33	7,67	7	6,2	5,4
Зовнішньоекономічна безпека						
Співвідношення між об'ємами експорту та імпорту продукції, %	170	150	130	110	86	62
Фінансова безпека						
Індекс споживчих цін, %	105	110	115	120	126	132
Соціально-демографічна безпека						
Природне скорочення населення, осіб/1000 осіб населення	1	-0,67	-2,33	-4,0	-60	-8,0
Рівень безробіття населення, %	3,8	5,53	7,27	9,0	11,08	13,16
Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених), осіб	0,2	0,5	0,8	1	1,5	2

Таблиця 6

Нормалізовані значення індикативних показників по Закарпатській області

Роки	Темпи приросту обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) порівняно з попереднім роком, %	Частка інноваційної продукції в загальному об'ємі промислової продукції, %	Співвідношення між об'ємами експорту та імпорту продукції, %	Індекс споживчих цін, % грудень до грудня попереднього року	Природний приріст (скорочення) населення, осіб/1000 осіб населення	Рівень безробіття населення, %	Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених), осіб
2013 р.	0,38	4,44	1,78	0,00	-0,54	0,77	11,5
2014 р.	0,39	4,46	1,5	0,00	-0,52	1,06	9,0
2015 р.	0,38	4,48	1,03	0,00	-0,04	1,04	12,88

У таблиці 5 відображені порогові рівні індикаторів для регіонів України, які є загально-визнаними на державному рівні.

Процедура нормалізування індикаторів є необхідним етапом розрахунку інтегрального показника, оскільки всі індикатори мають різну розмірність. Для одержання таких оцінок необхідно за правилами перетворити індикатори, виражені в різних одиницях виміру, до індексної (нормалізованої) форми розрахунку їхніх значень (табл. 6).

Віднесення регіону за індикатором до тієї чи іншої ситуації визначається співвідношенням між значеннями індикатора і пороговими рівнями.

Таким чином, процес визначення рівня економічної безпеки Закарпатської області дає змогу виявити «больові» точки стійкого розвитку регіону, найбільш загрозливі тенденції у розвитку сфер життєдіяльності (за видами економічної діяльності), виявити фази розвитку кризи, на якій знаходяться регіон за кожною із досліджуваних сфер.

Як видно з результатів розрахунків, рівень економічної безпеки Закарпатської області балансує на рівні передкризового стану. З п'яти досліджуваних складників економічної безпеки за 2015 рік 4 знаходяться на рівні початкового етапу кризи (виробнича, науково-технологічна, зовнішньоекономічна та частково соціально-демографічна сфери життєдіяльності). Рівень фінансової безпеки балансує на межі кризового стану або між надзвичайним станом та загрозливим.

Жоден із аналізованих показників складових не знаходиться в межах оптимальних значень. Це свідчить про те, що існуюча модель економічного розвитку і макроекономічної політики держави в цілому та на регіональному рівні є малоефективною.

Як результат, економічна безпека Закарпатської області знаходиться на рівні передкризового стану.

Головною причиною низького загального інтегрального рівня економічної безпеки Закарпатської області є перебування низки індикаторів нижче нормального стану, а саме:

- виробнича безпека – як результат низького рівня обсягів реалізованої промислової продукції внаслідок зменшення кількості великих промислових підприємств;

- науково-технологічна безпека – вкрай низький рівень інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції підприємств Закарпаття;

– фінансова безпека – високий рівень інфляції, слабкість банківської системи, низка платоспроможність підприємств області;

– зовнішньоекономічна безпека – низьке зовнішньоекономічне сальдо області, висока питома вага у зовнішньоекономічному сальдо підприємств, що працюють на давальницькій сировині та ін.;

– соціально-демографічна безпека – високий регіональний рівень безробіття; високий рівень нелегального працевлаштування за кордоном; низький рівень спеціалістів з вищою освітою на 1000 жителів.

Для поліпшення стану цих індикаторів, у першу чергу, має бути розроблена стратегія забезпечення економічної безпеки регіону, в основу якої потрібно покласти регіональні стратегії розвитку окремих галузей народного господарства та зовнішньоекономічної діяльності області.

Ключове значення для переходу економіки до інноваційного шляху розвитку має кардинальна зміна характеру взаємовідносин влади і науки, створення механізмів реальної взаємодії владних структур з науковим співтовариством, посилення реального впливу наукової громадськості на формування і реалізацію державної (регіональної) науково-технологічної та інноваційної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті окреслено коло питань, пов'язаних з економічною безпекою Закарпатської області. Провівши аналіз, основних показників фінансово-господарської діяльності ми визначили динаміку їх розвитку.

Проте аналіз конкретних показників не дає можливості зробити висновок щодо рівня загальної економічної безпеки Закарпатської області. Застосувавши методику визначення рівня економічної безпеки регіону, яка базується на виділенні найбільш значущих сфер життєдіяльності, ми визначили «больові точки» стійкого розвитку регіону та зробили загальний висновок про те, що за більшістю індикаторів економіка Закарпаття знаходиться на рівні передкризового стану (виробнича, науково-технологічна, зовнішньоекономічна, соціально-демографічна сфери).

Передкризовий стан свідчить про те, що економіка регіону ще не зовсім втратила свої рушійні сили та підлягає реанімації. Проте це досить складний і тривалий процес. Особливої актуальності він набирає у період, коли Україна стоїть на порозі отримання безвізового режиму з країнами ЄС.

Безпосередній вплив процесів, пов'язаних з лібералізацією візового режиму для України, на економіку Закарпатської області потребує подальших досліджень. Низький рівень показників економічної безпеки області свідчить про те, що найменш болючим для економіки області вхід у європейський економічний простір буде лише за умови підняття рівня ключових показників соціально-економічного розвитку. А це потребує додаткових зусиль щодо активізації виробничих, фінансових, науково-інноваційних та інших процесів у регіоні на основі цільових довгострокових науково-обґрунтованих програм розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криленко В.І. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1779>.
2. Статистичний щорічник Закарпаття за 2015 рік / Держкомстат України : За ред. Г.Д. Гриник. – К. : Техніка, 2015. – 480 с.
3. Проскура В.Ф. Базові проблеми формування економічної безпеки регіону : монографія / В.Ф. Проскура. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 310 с.
4. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpat-rada.gov.ua/proekty-rishen-hh-sesiji-zakarpatskoji-oblasnoji-rady>.
5. Україна у цифрах 2015 : Статистичний збірник / за ред. І.М. Жук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
6. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
7. Ермошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Ермошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
8. Стегней М.І. Проблеми зайнятості населення сільських територій в умовах економічної нестабільності / М.І. Стегней // Вісник ХНУ. Економічні науки. – 2011. – № 4. – Том 3. – С. 138-141.
9. Стегней М. І. Проблеми та перспективи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні / М. І. Стегней // Економіка та суспільство. – 2016. – № 3. – С.323-326. – [Фахове видання] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economyandsociety.in.ua.